

Előszó

A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság 2022. november 12-én tartotta meg Újvidéken hagyományos tematikus magyar tudomány-napi tanácskozását, melyen délvidéki és anyaországi szenior és junior szerzők vettek részt. A kerettéma *A kódex, társadalom és természet* volt. A tanácskozás különös figyelmet szentelt az immáron tíz éve hatályban levő új magyar Polgári Törvénykönyvnek, azaz ennek jogalkalmazási tapasztalatainak, valamint a kódexen kívüli törvényeknek. Bele értve a munkajogi kapcsolatok szabályozását, a polgári jogi kódex vonzatában.

A kódex különleges törvény, egy jogág egészének szabályozását célozza meg, mind az anyagi jogi (polgári jog, büntetőjog, közigazgatási jog), mind az eljárásjogi (polgári perrendtartás, büntető eljárás, közigazgatási eljárás) vonatkozásában. A magyar jogban ezek a kódexek, az elmúlt egy évtizedben teljesen megújultak, s habár főként a nemzeti szabályozási jogkörbe tartoznak, európai jogi, komparatív szempontból is figyelemre méltó jogalkotások.

Megállapítást nyert, hogy a polgári jogi kódex előnye az, hogy rögzíti a polgári jogi kapcsolatokban (családi jog, kötelmi jog, öröklési jog, kereskedelmi jog) a résztvevők jogegyenlőségét és tartós, viszonylag változatlan jellegű jogszabályokként szavatolja a jogbiztonság és a jogkövetés követelményét. Ha a kódexnek van hátránya, az talán az, hogy a kódex a múlt és a jelen tapasztalat alapján szabályoz, de alkalmazására a jövőbe nézően kerül sor, így a jövőbeni jogfejlődést, a jövőbeni előre nem látható lényeges körülményváltozásokat nem veheti figyelembe. A kodifikációs elmélet és tapasztalat ezt a hátrányt úgy kívánja kiküszöbölni, hogy a kombinált szabályozási módszert követi, a rugalmas, absztrakt, alapelvi rendelkezések (generálklauzulák), valamint az ezeket feldolgozó, konkretizáló jogintézmények által. A jogalkalmazás megmutatta, hogy az új magyar Ptk. alapvetően sikeresen ötvözte az absztrakt és a konkretizáló szabályozási módszert. Ugyanakkor a kódex lehetővé teszi, hogy az egyes sajátos jogviszonykapcsolatokat külön, kódexen kívüli, de a kódexszel kapcsolatban álló törvények szabályozzák, melyeknek módosítása „könnyebb” mint a kódexé, s így a változások figyelembe vehetők, követhetők.

A kódex abban különbözik az egyszerű törvényektől, hogy egy jogág egészét szabályozzák, míg az „egyszerű” törvény csupán az adott jogág egyes intézményeire, jogi kapcsolataira vonatkozik. A kódex, Vékás Lajos akadémikus, a kodifikációs főbizottság elnökének szavai-

val élve, egyúttal „világító tornya” a kódexen kívüli törvényeknek, - az utóbbiak követik a kódex alapvető értékeit, rugalmasan alkalmazkodván a jogfejlődés követelményeihez.

A magyar jogfejlődés precedensjogi hagyományaitól való, kódex irányába történő eltérést az 1848. évi XV., sarkalatos (alkotmányerejű) törvénynek minősíthető törvény szabta meg, mely előirányozta a polgári jogi törvénykönyv meghozatalát. Erre azonban azonnal nem került sor, de ösztönözte a XIX. század második felében létrejövő, neves magyar jogtudósok (pl. Apáthy) által is kreatívan támogatott, először részkodefikációs tervezetek, majd a századfordulótól kezdve, a pandekta rendszer szerinti (kötelmi jog, dologi jog, családi jog, öröklési jog) teljes magyar kódex tervezetének megalkotását, egészen az 1928. évi, az Országgyűlés által is tárgyalt Javaslatig, mely európai szintű volt és maradt. A részkodekek közül a családi (1896) és a kereskedelmi jogi törvények (1875) hatályba is léptek. A kódex egésze azonban nem lépett hatályba, igaz, az 1928. évi Javaslatra a bírói gyakorlat gyakran hivatkozott, úgy mint „jogszabályokra”. A hatálybaléptetésre egyfelől a precedensjogi hagyomány, másfelől a történelmi események és körülmények miatt nem került sor. Az 1959. évi első magyar Ptk., melyet néhai Eörsi Gyula akadémikus is támogatott, a polgári jog hagyományos elveinek tiszteletben tartását illetően korlátozott, pl. tulajdon és a szerződési szabadság területén. Mint Vékás Lajos akadémikus, az új Ptk. kodifikációs főbizottságának elnöke, találóan jellemezte, ez egy tulajdon nélküli polgári jogi kódex volt. Tegyük hozzá, korlátozta a szerződéskötési szabadságot, inkább támogatván a disztributív gazdaságot, mint a piacgazdálkodást. A régi és az új kódex, a „neutrális” területen, a kárfelelősségi jogban, azonban jelentős konvergenciát mutatott fel, pl. a szubjektív felelősségre vonatkozóan, az ún. „objektív felróhatóságot” illetően (eltérés az általában elvárt magatartástól), Marton Géza elméletét követve. Sem a német (2001-2006), sem a francia (2016-2020) reformált kötelmi joga nem tér el a szubjektív vétkességfogalomtól – vétkes és rendszerint felelős az, aki jogellenes cselekményét és következményeit akarta (szándékosság) vagy ezekre ráállt (gondatlanság). De így van ez a XXI. század első évtizedében többször módosított Osztrák Általános Törvénykönyvvel is, mely szándékosság esetében teljes, gondatlanság esetében részleges kártérítést irányoz elő. A kárfelelősség mértékét illetően az új Ptk. is, mint a fennebb jelzett Ptk-k, követi, főszabályként, a teljes kártérítés elvét. Az új Ptk. a szerződésszegéshez fűződően, a sajátosságokra figyelemmel a kárfelelősséget az általános szerződésen kívüli

felelősség szabályaitól elkülönülten szabályozza, maradván azoban annál, hogy amennyiben a szerződésszegés kárfelelősségi jogkövetkezményeit illetően a szerződésszegési szabályok másként nem szabályoznak, mérvadóak az általános, szerződésen kívüli felelősségre vonatkozó szabályok.

A régi Ptk. (1959) hatálybaléptetési rendelkezései kizárták az egyébként rendkívül értékes kuriális (precedenciális) határozatok további alkalmazását. Ezáltal egyfajta diszkontinuitást felmutatva, a „rég” precedensi rendszer és az „új” immáron kódexrendszer között. Történnek kísérletek, hogy az 1959. évi Ptk.-t módosítások útján „életben tartás”. Habár a módosítások helytállóak voltak, a kísérlet egészében nem volt sikeres, mert a sok, több mint száz módosítás inkoherenssé tette a régi kódexet. Így a magyar Országgyűlés (joggal) az újrakodifikálást választotta. A szabályozási összhang megteremtése, a piacgazdálkodás, a szerződési szabadság követelményei szerinti kódex megalkotása, egyértelműen az újrakodifikálás mellett szólt.

Az új kódex követte a kodifikáció hagyományos doktrínája szerinti követelményeket, a generálklauzulás és részletes szabályozási módszer ötvözésével, helyet adván a kreatív bírói gyakorlatnak, úgy, hogy az új Kúria (Legfelsőbb Bíróság), a jogértelmezés útján a generálklauzulás és jogintézményi szabályozás ötvözeteként mélyítette a Ptk. jelentéstartalmát. Vannak azonban olyan vélemények is (pl. Pokol Béla professzor a jogrétegeket érintő tanulmányaiban), hogy a kúriai álláspontok akár fél precedensjognak a példái lehetnek, annak az alaptörvényi rendelkezésnek figyelembe vételével, hogy a Kúria, konkrét jogesettől függetlenül, az alsófokú bíróságokra nézve kötelező jogegységi határozatokat hozhat. Abban az esetben, ha egyazon jogintézmény alkalmazása tekintetében az alsófokú bíróságok jogalkalmazása, jogértelmezése egymástól eltérő. A régi 1959. évi Polgári Törvénykönyv és az új 2013. évi Polgári Törvénykönyv között beállt a formális diszkontinuitás, azáltal, hogy az új Ptk. hatályba lépésével teljes egészében hatályon kívül helyezte a régi Ptk.-t. Nemi tartalmi kontinuitás a régi és az új Ptk. között fennmaradt, főként a kárfelelősségi könyvben. A régiről az újra való átmenetet jelentősen elő segítették azok a kötetek, amelyeket Gárdos Péter, Juhász Erzsébet és Pusztahelyi Réka jelentettek meg, amelyek a jogintézmények mentén komparatív módon, ún. tükrös kiadásban mutatták fel a régi és új Ptk. párhuzamosnak minősülő rendelkezéseit.

A kódexek, így az új magyar polgári jogi kódex is, a stabilitást szolgálják, azáltal is, hogy változtatásukra csak alaposan indokolt ese-

tekben kerülhet sor. Meghozatala óta az új magyar Ptk.-t ért változtatások csupán néhány jogszabályt, jogintézményt érintettek. Így pl. sor került a fiduciárius szerződések általános tilalmának enyhítésére, azaz a tilalomnak csak a fogyasztói szerződésekre való vonatkoztatása. Sor került az eredeti szövegben szereplő ún. független zálogjog kiiktatására. Figyelemmel arra, hogy a zálogszerződés jogi természeténél fogva akcesszoriális, a főszerződést szolgálja és követi annak sorsát: Ha zálogjoggal biztosított főszerződés semmis, akkor a zálogszerződés is az. Ha a zálogjog független lenne, a biztosított főszerződés semmissége ellenére a zálogszerződés érvényben maradna. A módosítások nem csökkentik a magyar kódex jelentőségét, ellenkezőleg. Hozzá fűzhető, hogy a nagy kódexek, mint a német BGB (1896), a francia CC (1804) és az osztrák ABGB (1811) is, napjainkig, jelentős változásoknak voltak kitéve, sőt, újabban teljes kötelmi jogi reformjukra is sor került (BGB-Schuldrechtsreform, 2001-2006; Code civil, 2016-tól). A reformokra egyfelől a belső jogfejlődés, másfelől az uniós jogszabályok, különösképpen az európai közös piacot – Binnemarkt – létrehozó maaszigtrichi szerződés hatására került sor.

A kódex azért is fontos, mert a jövőbeni kapcsolatokra nézve jelentősen hozzájárul a jogkövetéshez, ahhoz, hogy előre ismeretessé teszi, mi az, ami szabad és mi az, ami nem. A szerződési szabadság értelmében, a polgári jogi kapcsolatokban a szerződő felek szabadon kötik meg szerződésüket, szabadon választhatják szerződési partnerüket és szabják meg a szerződés tartalmát, de nem ellentétben a közrenddel, a jószokásokkal, valamint jóerkölcssel és a kényszerítő jogszabályokkal.

A kódexjoggal, mint parlamenti törvényhozási jogforrási rendszerrel „szemben áll” a precedensjog, mely a törvény helyett a legfelsőbb bírósági ítéletnek kiterjesztő értelmezése útján való, más (hasonló) esetre is alkalmazható, azaz az ún. bírói jogforrási rendszert helyezi előtérbe. Másszóval, míg a kódexjog a parlamenti jogalkotási tevékenységből ered, addig a precedensjog bírói jog. Az utóbbiról a jogforrási elmélet azt tarja, hogy rugalmasabb, jobban alkalmazkodik az adott jogvita sajátosságaihoz, azáltal, hogy a konkrét eset körülményeinek figyelembe vételével méltányosabb megoldáshoz vezet, mint a meghozatala idején rögzített kódexjog. A hagyományos magyar jogforrási rendszer a polgári jog tekintetében, hasonlóképpen mint az angolszász jog, inkább a precedensjogot helyezte előtérbe. Ennek a jogforrási rendszernek a hátránya az, hogy nehezebben ismerhető meg. Annak alapján, hogy ennek egyik „metodológiai” ága az ún. történeti analógia, azaz annak

megkeresése, hogy a múltban, a jelenben tárgyalt esethez hasonló tényállás kapcsán, a bíróság hogyan döntött. Nehéz megkeresni a jogalkalmazási múltban a hasonló tényállást. Sőt, előfordul, hogy ilyen nincs is. A másik precedensjogi módszer azonban nem a tényállás szerinti analógiát, hanem a méltányosságot keresi, és a jogvitát a bírói tapasztalatra bízza, melynek vezérlő elve az igazságosság. A bírói jogforrási rendszer ellenében, a hatalomági elválasztásról szóló doktrína arról szól, hogy a bíróság feladata csupán a parlament által meghozott törvények alkalmazására szorítkozik, a bírói tevékenységi körből kizárt a jogalkotás. Az 1869. évi bíróságokról szóló magyar törvény kimondta, hogy a bíróság (mint önálló hatalomág) ítélezése során független, más szerv által nem utasítható és csak a törvényhez és a szokásokhoz kötött. Ezzel elismerve, hogy a bíróság, akár a legfelsőbb bírósági szinten (akkor Curia) nem jogalkotási, hanem jogalkalmazási szerv. Ezt a hagyományt, azaz a hatalomági megoszlást, megerősíti a hatályos magyar Alaptörvény is, hatalmi ágak funkcionális elválasztásáról szóló rendelkezésében, mely szerint az Országgyűlés feladta a jogalkotás, a közigazgatási hatáskörbe a törvény alkalmazási feltételeinek biztosítása tartozik, a bíróság feladata pedig csupán a jogalkalmazásra szorítkozik. A magyar Alaptörvény kifejezetten a jogállamiság talaján áll, kizárja az egyes hatalmi ágak alkotmány alapján megszabott és felosztott hatáskörének kompetenciakeveredését. Másszóval azt, hogy a Kúria a parlament mellett, önálló jogalkotási tevékenységet folytasson, ugyan annak ellenére, hogy általános kötelező állásfoglalást szabhat meg. Az utóbbi a helyes jog által, a jogegységet szolgálják, jogértelmezési és nem jogforrási jellegű.

Az új magyar Ptk.-t az elmúlt több mint tíz évben, rendkívül jelentős nagykommentárok kísérték, melyek kellőképpen figyelembe vették a Ptk. értelmezését szolgáló jogelméletet és alkalmazása során a Ptk-t mélyítő bírói gyakorlatot.

Kötetünk tartalmazza a tanácskozásunkon elhangzott időszerű és kiemelkedő közgazdaság- és nyelvtudományi referátumokat. A VMTT tanácskozásai kezdettől fogva nyitva álltak és állnak a természettudományok művelői számára, a természettudományi szekció keretében, akár a kerettémával nem szoros kapcsolatban álló időszerű kutatási eredményeinek közlésére, ami ezúttal is megtörtént.

Újvidéken, 2024. augusztus 3-án.

Szalma József